

การพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร THE DEVELOPMENT OF GOVERNANCE ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF GOOD GOVERNANCE IN BANGKOK

พระครูรัตนเขมากร (ประเมิน เขมนนโท) * พระสุธีวีรบัณฑิต **

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา ***

Phrakhurattakaemkon (Pramern Khenanando) Phrasudhivirabandit

Phrakhursankharak Kiettisak Kittpanno

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยมี 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาปัญหาและสภาพทั่วไปการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานครใช้รูปแบบการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการบริหารงานทั้งหมดในวัดจำนวน 25 รูป/ท่าน การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีผู้ทรงคุณวุฒิ 12 รูป/คน จากนั้นนำผลวิจัยมาสังเคราะห์เป็นรูปแบบการบริหารงานตามหลักพุทธธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในเขตภาคกลางตอนล่าง

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพทั่วไปการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่าวัดแต่ละแห่งจะมีปัญหาแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 2 ประเด็น คือ ปัญหาภายในวัด อันได้แก่ การบริหารจัดการ การขอความร่วมมือกับผู้ที่อยู่ใกล้วัด การปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดที่กำหนด ส่วนอีกปัญหานึงคือ ปัญหานอกวัดที่ส่งผลกระทบต่อวัด เช่น

* Doctor of Philosophy Program in Buddhist Management, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

** Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*** Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

สภาพแวดล้อมใกล้ ๆ วัด ชาวบ้านบริเวณรอบ ๆ วัด สภาพภูมิประเทศหรือทำเลที่ตั้งของวัด ซึ่งอาจมีปัญหาคะทบต่อการปฏิบัติศาสนกิจภายในวัด

2. การพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่าการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารวัดจะทำให้เจ้าอาวาสได้รับการยกย่องสรรเสริญ ทำให้การบริหารวัดเป็นไปด้วยความราบรื่นและทำให้พระภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดเข้าใจตรงกัน ตั้งใจปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรมของวัด ทำตามระเบียบของมหาเถรสมาคมไม่ขัดแย้งทะเลาะกัน เพราะทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจถูกต้องตามกฎหมายทั้งทางโลกและทางธรรม ตรวจสอบการดำเนินงาน ทรัพย์สินของวัดได้ มีการบริหารแบบค้ำคูณรวมทั้งทำให้ผู้มาติดต่อวัดใช้บริการในวัดได้รับความสะดวก ความสบายใจ

3. รูปแบบการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า

- 1) การบริหารงานของวัดด้วยหลักนิติธรรม ก็คือ การบริหารงานตามกฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ ด้วยความถูกต้อง ความดีงาม มีการกระจายอำนาจการพัฒนาศาสนกิจอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกันไม่มีการเลือกปฏิบัติ มีกระบวนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน รมรงค์ให้บุคลากรยึดถือหลักความชอบธรรมในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่สังคม
- 2) การบริหารงานของวัดด้วยหลักคุณธรรม ซึ่งก็คือการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรยึดมั่นความถูกต้องดีงาม สร้างคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น ทำให้สังคมมีเสถียรภาพ ทุกคนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขด้วยหลักพรหมวิหาร 4 และเว้นอคติ 4
- 3) การบริหารงานของวัดด้วยหลักความโปร่งใส ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานคร เป็นกระบวนการทำงานและกฎเกณฑ์ต่างๆ มีการเปิดเผยตรงไปตรงมา สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ บุคลากรและประชาชนทุกคนสามารถตรวจสอบความถูกต้อง
- 4) การบริหารงานของวัดด้วยหลักการมีส่วนร่วม (Participation) ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานคร เป็นการบริหารงานที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมรับรู้ การวางแผนการปฏิบัติงาน การประเมินผลงานและเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหา เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่ม และมีพลังในการทำงานร่วมกันด้วยหลักโลกาภิปไตย
- 5) การบริหารงานของวัดด้วยหลักความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรและผู้บริหารใส่ใจต่อปัญหาอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ผลของการปฏิบัติหน้าที่ที่สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้และสร้างความพึงพอใจต่อทุกฝ่าย
- 6) การบริหารงานของวัดด้วยหลักความคุ้มค่า เป็นการบริหารการใช้ทรัพยากรต่างๆ ในการดำเนินงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม การปฏิบัติงานต่างๆ ก็ควรทบทวนปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าต่อผลงานให้มากที่สุด

1. บทนำ

การบริหาร (Administration) เป็นวิชาการสมัยใหม่ที่กำลังเป็นที่สนใจของผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะการมีความรู้ในเรื่องนี้จะช่วยให้ผู้บริหารรู้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบัน และนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายได้ นอกจากนี้ยังทำให้การทำงานในองค์กรเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในปัจจุบันสถานการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การบริหารงานของรัฐทั้งภายในและต่างประเทศ มีความเปลี่ยนแปลงไปมากและเป็นไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวาง ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากความก้าวหน้าทางด้านการสื่อสารเทคโนโลยี การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วสู่ประชาชนในขณะที่สภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ แต่ระบบการบริหารงานภาครัฐและสังคมไทย โดยรวมที่ผ่านมามีไม่สอดคล้อง ไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การปรับเปลี่ยนบทบาทของสังคม โดยการนำหลักการบริหารการจัดการบ้านเมืองที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาลมาใช้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทย (พระครูนิวิฐธราทร 2558) องค์กรที่จะอยู่ได้จะต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ในยุคสมัยได้เป็นอย่างดี แม้กระทั่งวัดเองก็ต้องมีการบริหารจัดการ เพราะมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดในอันที่จะพัฒนาการบริหาร ต้องมีกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยเฉพาะวัดหรืออาราม ที่มีเจ้าอาวาสทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลโดยตรง ดูแลปกครองบริหารจัดการวัดให้เกิดความเรียบร้อยภายในวัดนั้นๆ เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวพุทธ (กรมการศาสนา, 2545: 58) และพระภิกษุสงฆ์อยู่คู่กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม จะเห็นได้ว่าไม่สามารถแยกออกจากกันได้ (นนทิพัฒน์ ธัญพิสิษฐ์, 2549: 25) วัดเป็นองค์กรสำคัญองค์กรหนึ่งที่อยู่คู่สังคมไทยมาเป็นระยะเวลานาน มี พระสังฆาธิการ ตำแหน่งเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารดูแล ความเจริญก้าวหน้าต่างๆ ของวัดจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นหลัก หากวัดใดมีเจ้าอาวาสที่มีความรู้ความสามารถทางบริหารจัดการก็สามารถทำให้การดำเนินงานของวัดมีระบบ และประสิทธิภาพมีผลให้วัดเจริญรุ่งเรือง เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้มาพบเห็น และสามารถทำประโยชน์ให้แก่พุทธศาสนาและสังคมไทยมากขึ้น

การบริหารวัดในสมัยพุทธกาล เป็นการบริหารแบบธรรมาธิปไตย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักการบริหารการปกครองที่ดีที่สุด ทันสมัยที่สุด ในการบริหารจัดการวัดในสมัยนั้น ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว และทรงมีความประสงค์ที่จะประกาศหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้ให้แก่ชาวโลก ซึ่งภายหลังจากที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้ว ยังไม่ถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหรือองค์กร เนื่องจากว่าขณะนั้นมีพระองค์เพียงองค์เดียวจึงไม่สามารถที่จะกล่าวได้ว่าเป็นองค์กรหรือสถาบันได้ แต่หลังจากนั้นมาอีก 2 เดือน พระพุทธองค์ก็ทรงอุปสมบทให้แก่อัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งในขณะนี้มีพระรัตนตรัยครบสมบูรณ์ กล่าวคือ มีพระพุทธ คือ พระองค์เอง พระธรรม คือ หลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงเทศนา และพระสงฆ์ ก็คือ พระอัญญาโกณฑัญญะที่พระองค์ทรงอุปสมบทให้ เมื่อมีพระรัตนตรัยครบสมบูรณ์ จึงถือได้ว่าเป็น

พระพุทธศาสนาในสมัยนั้นเป็นองค์กรหรือสถาบันอย่างสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงใช้รูปแบบของการบริหารที่ยึดหลักของพระธรรมและพระวินัยเป็นเบื้องต้น พระสงฆ์ที่อยู่ในวัดนั้น จะยึดหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นหลักแห่งการอยู่ร่วมกัน ตั้งแต่บัดนั้นมาในการประกาศพระพุทธศาสนาได้เริ่มขึ้น และแผ่ขยายไปทั่วชมพูทวีป ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงอย่างรวดเร็ว จำนวนของพระสาวกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับพร้อมกันนั้นยังมีการส่งเสริมให้พระภิกษุทั้งหลายได้มีการศึกษา คือ คันถะธูระ (ธูระเกี่ยวกับการศึกษาพระธรรม) และวิปัสสนาธูระ (การปฏิบัติเพื่อทำตนให้หลุดพ้นจากกิเลส) อันเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติควบคู่กันไป พระพุทธองค์ทรงปกครองพระสงฆ์สาวกแบบพ่อปกครองลูก โดยอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลักเหมือนกับพ่อปกครองลูก ใช้ระบบความเคารพกันตามลำดับอาวุโส (วิ.ม. (ไทย) 4/32/42)

การบริหารวัด ปัจจุบันมีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งแตกต่างจากการบริหารวัดในสมัยพุทธกาล เมื่อมีอิทธิพลเกิดขึ้น ต้องอาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ การบริหารปกครองวัดจึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในการบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม มติ ข้อบังคับหรือระเบียบมหาเถรสมาคม และพระราชบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช (กรมการศาสนา, 2540: 1) ในสถานการณ์ปัจจุบันมีพระสังฆาธิการเจ้าอาวาสที่สามารถบริหารวัดอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพนั้นมีจำนวนน้อย การบริหารวัดยังคงใช้ระบบแบบเดิม สาเหตุหนึ่งมาจากการขาดความรู้เรื่องการบริหารวัดที่จะนำไปประยุกต์ใช้บริหารวัดของตนให้เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพ เพราะโดยทั่วไปท่านเจ้าอาวาสไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีดังกล่าวไม่มาจากการฝึกอบรมอย่างเป็นทางการ หรือจากการศึกษาภาคสนาม อีกทั้งในปัจจุบันวัดหลายแห่งมุ่งเน้นที่จะพัฒนาด้านวัตถุและด้านอาคารสถานที่มากกว่าการที่จะพัฒนาบุคคลกร โดยยึดหลักพระวินัย วัดจึงเป็นที่พึ่งเพียงด้านพิธีกรรมเท่านั้น มีวัดหลายแห่งที่มุ่งสร้างวัดถ่มมงคลเครื่องรางของขลัง เพื่อสนองความต้องการของประชาชน ยิ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนไม่พยายามที่จะพึ่งตนเอง และเมื่อได้ปัจจัยมาก็นำมาพัฒนาสร้างวัดให้ใหญ่โตจนเกินความจำเป็น การบริหารวัดไม่ได้ไปในลักษณะองค์กรรวมของสงฆ์จะเป็นเรื่องของเจ้าอาวาสแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น การทุ่มเทพัฒนาบริหารวัดและชุมชน จึงไม่เต็มที่

บทบาทของพระพุทธศาสนาเริ่มทรุดต่ำ ประกอบกับยุคของการเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่ มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาอย่างเต็มรูปแบบ จึงละเลยหลักพุทธธรรมทางศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคม ประชาชนขาดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและการประพฤติของพระภิกษุก็ย่อหย่อนจากพระธรรมวินัย และเป็นที่ติติงแก่ผู้ที่พบเห็นได้ เห็นจะเป็นด้วยเหตุนี้วัดหลายแห่งในปัจจุบันจึงไม่สามารถดึงคนรุ่นใหม่ให้มาวัด และพระสงฆ์ในวัดไม่สามารถใช้ศักยภาพของตนทำประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชนได้เต็มที่ หากปล่อยให้วัดมีสภาพเช่นนี้ต่อไป บทบาทของวัดที่มีต่อชุมชนและสังคมไทยจะลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ และไม่สามารถช่วยเหลือพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปได้ หากขาดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการบริหารปกครองวัด การบริหารตน

และหมู่คณะ เป็นเครื่องกลั่นกรองกายวาจาใจที่ละเอียดประณีตให้บริสุทธิ์และให้สงบ เพิ่มเติมจากกฎหมายของบ้านเมือง และกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม (พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), 2548: 37)

ธรรมาภิบาลเป็นที่ยอมรับและแพร่หลายมากขึ้น จากการศึกษาแนวคิดหลักธรรมาภิบาลเป็นทั้งหลักการขั้นพื้นฐาน และยุทธศาสตร์ที่สังคมโลกต้องการให้เกิดขึ้นและนำมาใช้เพื่อ ลด บรรเทา และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ช่วยสร้างคุณค่าและจิตสำนึกทางปัญญา วัฒนธรรม และจริยธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้มีความเป็นธรรมในสังคม มีความโปร่งใสได้รับการยอมรับ และเชื่อถือ มีประสิทธิภาพ และคุณภาพมาตรฐานสูงขึ้นไป มีการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นภูมิคุ้มกันที่ทำให้มีความ เข้มแข็งมีเสถียรภาพ มีความมั่นคงปลอดภัยทุกภาคของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2546)

หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ที่เป็นแนวความคิดในการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมอย่างมีความสุข สามารถประสานประโยชน์ คลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้ง โดยสันติวิธีและนำสังคมไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ธรรมาภิบาลเป็นหลักการ กติกา หรือคุณลักษณะสำคัญที่ประเทศต่างๆ หรือสังคมอารยะทั้งหลายจำเป็นต้องมี เพื่อนำไปสู่การรัฐบริหารจัดการบ้านเมืองให้มีความเป็นธรรม สร้างประสิทธิภาพ ความร่มเย็นและความเจริญรุ่งเรือง (อรพินท์ สมโชคชัย, 2558: 2) หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการขั้นพื้นฐานและยุทธศาสตร์ที่สังคมโลกต้องการให้เกิดขึ้นและนำมาใช้เพื่อลดบรรเทา และแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง ช่วยสร้างคุณค่าและจิตสำนึกทางปัญญา วัฒนธรรม และจริยธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม มีความโปร่งใสได้รับการยอมรับและเชื่อถือมีประสิทธิภาพและคุณภาพมาตรฐานสูงขึ้นไป มีการพัฒนาที่ยั่งยืนทุกภาคของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี หลักธรรมาภิบาลเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในสังคมประชาธิปไตย ปัจจุบันได้กลายเป็นมาตรฐานสากล ที่องค์กรและหน่วยงานทั่วไปต้องการให้

ธรรมาภิบาลเป็นที่ยอมรับแพร่หลายมากขึ้น จากการศึกษาแนวคิดหลักธรรมาภิบาลเป็นทั้งหลัก การขั้นพื้นฐาน และยุทธศาสตร์ต้องการให้เกิดขึ้นและนำมาใช้เพื่อ ลด บรรเทา และแก้ไขปัญหา ต่างๆ โดยเฉพาะการฉ้อราษฎร์บังหลวง ช่วยสร้างคุณค่าและจิตสำนึกทางปัญญา วัฒนธรรม และจริยธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้คุณภาพมาตรฐานสูงขึ้นไป มีการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นภูมิคุ้มกันที่ทำให้มีความเข้มแข็งมีเสถียรภาพ มีความมั่นคงปลอดภัยทุกภาคของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การนำหลักธรรมาภิบาลทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับการบริหารวัดนั้น จึงเป็นเรื่องสำคัญ เจ้าอาวาสควรศึกษาค้นคว้าและนำมาพัฒนาให้สอดคล้องกับการบริหารของตนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับแก้ไข) มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ

หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคมเป็นฐานะในการศึกษา อบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์และให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศลเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันที่

โลกเผชิญอยู่กับความเปลี่ยนแปลงในท่ามกลางแห่งโลกาภิวัตน์ สังคมไทยเองก็ประสบภาวะวิกฤตในหลายด้านทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาเยาวชนติดยาเสพติด เป็นต้นวัดได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ เช่นกัน ระบบการบริหารจัดการวัดก็ต้องเปลี่ยนไปตามกระแสโลก โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลปกครอง บริหารจัดการวัดเป็นผู้ตัดสินบทลงโทษ และวางกฎเกณฑ์ให้กับพระภิกษุสามเณรที่อาศัยอยู่ภายในวัดนั้น ๆ ให้ปฏิบัติประพฤติตามและให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ประกอบกับถูกต้องตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ซึ่งบทบาทพระสงฆ์ในการบริหารจัดการวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้บริหารจัดการทั้งหมด ย่อมมีสภาพปัญหาแตกต่างกันไป ระบบการบริหารจัดการวัดก็ย่อมแตกต่างกันไปด้วยขึ้นอยู่กับจะใช้หลักการบริหารวัดในรูปแบบไหนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ให้เป็นแม่แบบที่สังคมทั่วไปยอมรับ รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการที่ดีและมีคุณค่า มีคุณประโยชน์ต่อการบริหารวัดเป็นอย่างมาก สามารถจะเป็นหลักและแนวทางที่เจ้าอาวาสยึดถือหลักธรรมาภิบาล เพื่อการบริหารงานวัด และใช้เป็นแบบฉบับ (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549: 3)

จากประสบการณ์การบริหารวัดที่ผู้ศึกษาวิจัยในตำแหน่งเจ้าอาวาส มีการปกครองใกล้ชิดกับพระสงฆ์มาโดยตลอด พบว่า ปัจจุบันพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำวัดหรือเจ้าอาวาส มีการบริหารจัดการวัดให้สมบูรณ์และเกิดประสิทธิภาพในหลายรูปแบบแล้ว แต่พื้นฐานของผู้นำวัดนั้น ๆ โดยบางที่อาจจะไม่ทราบถึงหลักการบริหารจัดการโดยใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารวัดให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ประกอบกับถูกต้องตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้อย่างแท้จริง ทำให้บางครั้งยังเกิดปัญหาในระบบการบริหารจัดการภายในวัด อาจมีผลกระทบถึงความเสื่อมเสียในพระพุทธศาสนาจากการกระทำผิดพระวินัยของพระภิกษุ หรือสามเณรที่สร้างปัญหาภายในวัดได้ ทำให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธา ตลอดถึงสถาบันศาสนาฯ โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย

ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานของ ในเขตกรุงเทพมหานคร ในเชิงการสำรวจ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และสภาพทั่วไปของการบริหารวัด หลักธรรมาภิบาลสำหรับพัฒนาการบริหารงานของวัดให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับแก้ไข) มาตรา 37 ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ใช้เป็นฐานข้อมูลของการปกครองคณะสงฆ์โดยใช้หลักธรรมาภิบาลในบริหารงานวัด และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัด ซึ่งนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาการบริหารวัด หรือการวางแผนกำหนดนโยบายการบริหารงานในด้านต่างๆภายในวัด ให้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและสามารถเป็นตัวอย่างกับวัดอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาปัญหาและสภาพทั่วไปการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร

2.2 เพื่อศึกษาการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร

2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร” กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยการทบทวนเอกสารทางวิชาการต่างๆ ตำรา สิ่งพิมพ์ รวมถึงพระไตรปิฎก และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในด้านการบริหารงานวัดของพระสังฆาธิการ, หลักการบริหารของวัดในกรุงเทพมหานคร โดยเน้นหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

งานศึกษาวิจัยในฉบับนี้มุ่งเน้นศึกษาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส เขตกรุงเทพมหานคร ตัวแปรในการศึกษามีดังนี้

2.1 ปัจจัยนำเข้า (Input) ซึ่งได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริหารเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้บริหารวัดใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน

2.2 ความแตกต่างของการบริหารงานวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยหลักธรรมาภิบาล ทั้ง 6 ด้าน ดังนี้ 1. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) 2. หลักคุณธรรม (Morality) 3. หลักความโปร่งใส (Accountability) 4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) 5. หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) และ 6. หลักความคุ้มค่า (Cost-Effectiveness or Economy)

3. ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับสูง(ฝ่ายบริหาร) ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด เขตกรุงเทพมหานคร และฆราวาสที่เกี่ยวข้องกลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าอาวาสวัดเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 19 รูป ฆราวาสที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 คน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้มุมมองของผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวัดตามหลักธรรมาภิบาล การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการศึกษา 2 แบบ ดังนี้

(1) การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทฤษฎีแนวคิดและผลงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการเทศบาลตามหลักธรรมาภิบาล

(2) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารงาน ในวัด ในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานวัดต่อไป

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาการบริหารงานวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยใช้หลักธรรมาภิบาล ในเขตกรุงเทพมหานคร ฉะนั้นบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างละเอียดและตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ฆราวาสปกครองระดับเจ้าคณะเขต เจ้าคณะแขวงและเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการบริหารงานทั้งหมดในวัด และเนื่องจากเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงกำหนดให้มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เป็นพระ และฆราวาสที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัดในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 25 รูป/ท่าน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือและอธิบาย ลักษณะของเครื่องมือประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มโดยวิธีการดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
2. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
3. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
4. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

5. ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่าวัดแต่ละแห่งจะมีปัญหาแตกต่างกัน ซึ่งสามารถแยกได้เป็น 2 ประเด็น คือ ปัญหาภายในวัด อันได้แก่ การบริหารจัดการ การขอความร่วมมือกับผู้ที่อยู่ใกล้วัด การปฏิบัติตามกฎระเบียบของวัดที่กำหนด ส่วนอีกปัญหาคือ ปัญหาวนออกวัดที่ส่งผลกระทบต่อวัด เช่น สภาพแวดล้อมใกล้ ๆ วัด ชาวบ้านบริเวณรอบ ๆ วัด สภาพภูมิประเทศหรือทำเลที่ตั้งของวัด ซึ่งอาจมีปัญหากระทบต่อการปฏิบัติศาสนกิจภายในวัด

2. การพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่าการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารวัดจะทำให้เจ้าอาวาสได้รับการยกย่องสรรเสริญ ทำให้การบริหารวัดเป็นไปด้วยความราบรื่นและทำให้พระภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ที่อยู่ในวัดเข้าใจตรงกัน ตั้งใจปฏิบัติคุณธรรมจริยธรรมของวัด ทำตามระเบียบของมหาเถรสมาคมไม่ขัดแย้งทะเลาะกัน เพราะทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจถูกต้องตามกฎหมายทั้งทางโลกและทางธรรม ตรวจสอบการดำเนินงาน ทรัพย์สินของวัดได้ มีการบริหารแบบคัมค้ำรวมทั้งทำให้ผู้มาติดต่อวัดใช้บริการในวัดได้รับความสะดวก ความสบายใจ

3. รูปแบบการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า 1) การบริหารงานของวัดด้วยหลักนิติธรรม ก็คือ การบริหารงานตามกฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ ด้วยความถูกต้อง ความดีงาม มีการกระจายอำนาจการพัฒนาบุคลากรอย่างทั่วถึง และเท่าเทียมกันไม่มีการเลือกปฏิบัติ มีกระบวนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน รมรณคฺให้บุคลากรยึดถือหลักความชอบธรรมในการปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่สังคม 2) การบริหารงานของวัดด้วยหลักคุณธรรม ซึ่งก็คือการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรยึดมั่นความถูกต้องดีงาม สร้างคุณภาพชีวิตของคนในสังคมให้ดีขึ้น ทำให้สังคมมีเสถียรภาพ ทุกคนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขด้วยหลักพรหมวิหาร 4 และเว้นอคติ 4 3) การบริหารงานของวัดด้วยหลักความโปร่งใส ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานคร เป็นกระบวนการทำงานและกฎเกณฑ์ต่างๆ มีการเปิดเผยตรงไปตรงมาสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ บุคลากรและประชาชนทุกคนสามารถตรวจสอบความถูกต้อง 4) การบริหารงานของวัดด้วยหลักการมีส่วนร่วม (Participation) ตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในกรุงเทพมหานคร เป็นการบริหารงานที่เปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมรับรู้ การวางแผนการปฏิบัติงาน การประเมินผลงานและเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหา เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่ม และมีพลังในการทำงานร่วมกันด้วยหลักโลกาธิปไตย 5) การบริหารงานของวัดด้วยหลักความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรและผู้บริหารใส่ใจต่อปัญหาอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ผลของการปฏิบัติหน้าที่สามารถตรวจสอบความถูกต้องได้และสร้างความพึงพอใจต่อทุกฝ่าย 6) การบริหารงานของวัดด้วยหลักความคุ้มค่า เป็นการบริหารการใช้ทรัพยากรต่างๆ ในการดำเนินงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม การปฏิบัติงานต่างๆ ก็ควรทบทวนปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าต่อผลงานให้มากที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 เจ้าอาวาสวัดควรนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารวัด เพื่อให้เกิดการพัฒนาวัดแบบยั่งยืน

1.2 ควรกำหนดให้เจ้าอาวาสแสวงหาความร่วมมือและรวมตัวกัน เพื่อสร้างเครือข่ายในการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้ในการบริหารวัด

1.3 องค์การพระพุทธศาสนาควรจัดให้มีหลักสูตรธรรมาภิบาล เพื่ออบรมเจ้าอาวาส ให้มีความรู้และนำไปใช้ในการบริหารวัด

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ด้านนิติธรรม ควรมีการให้ความรู้เจ้าอาวาสวัดในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับกฎหมายเบื้องต้น เพื่อเป็นพื้นฐานในการบริหารงานวัดให้ถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งมีการจัดทำคู่มือเจ้าอาวาสตามระเบียบของมหาเถรสมาคมให้ความรู้ที่พึงปฏิบัติ

2.2 ด้านคุณธรรม ควรมีการแจ้งหลักคุณธรรม ที่เจ้าอาวาสพึงปฏิบัติและมีคณะกรรมการตรวจสอบ ติดตามความประพฤติของเจ้าอาวาส ในการแสดงออกถึงคุณธรรมในการบริหารงานวัด

2.3 ด้านความโปร่งใส ควรมีการแนะนำให้ทุกวัดจัดทำบัญชีรับจ่ายเงิน บัญชีพัสดุ สิ่งของวัดให้เป็นแนวทางเดียวกัน รวมทั้งจัดให้มีการอบรมเจ้าอาวาสถึงหลักการทำบัญชีต่าง ๆ และมีการตีตประกาศหรือแจ้งรายรับ – รายจ่าย ของวัดให้ประชาชนได้รับทราบ

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมควรเปิดโอกาสให้หน่วยงานต่างๆ เข้าไปให้ความรู้พระสงฆ์ในวัด เพื่อวัดจะได้มีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น เช่น ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ การแยกขยะ รวมถึงสุขอนามัย การดูแลรักษาสุขภาพของพระภิกษุ สามเณร ให้ห่างไกลจากโรคต่าง ๆ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น

2.5 ด้านความรับผิดชอบควรมีการกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของเจ้าอาวาสที่ชัดเจน มีการแนะนำแนวทางการมอบอำนาจหน้าที่ให้ผู้อื่นรับผิดชอบแทน กรณีที่เจ้าอาวาสอาพาธหรือติดกิจธุระอื่นไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ เพื่อความรับผิดชอบในการบริหารวัดจะไม่เกิดข้อบกพร่อง

2.6 ด้านความคุ้มค่า ควรมีการก่อสร้างถาวรวัตถุที่คุ้มค่ากับการลงทุน เช่น ศาลาเอนกประสงค์ สร้างห้องน้ำที่สะอาด ถูกสุขอนามัยมีการจัดวางแผนผังสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ให้สะดวกต่อการใช้งาน มีสถานที่จอดรถยนต์สำหรับผู้มาติดต่อ รวมถึงจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดด้วยความประหยัด คุ้มค่ากับการจัดทำงานคราวเดียวให้ได้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างในครั้งเดียว เป็นการคุ้มค่าเงิน คุ้มค่าเวลา ที่เสียไป

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรนำผลการวิจัยนี้ ไปศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของวัดในภูมิภาคทั่วประเทศ

3.2 ควรนำการศึกษาพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลไปใช้กับหน่วยงานหรือองค์กรอื่น

3.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของวัดในกรุงเทพมหานครกับต่างจังหวัด

3.4 ควรมีการศึกษาในเชิงปริมาณด้วยการนำแบบสอบถามไปขอข้อมูลจากเจ้าอาวาสวัดในภูมิภาคต่าง ๆ รวมทั้ง ในกรุงเทพมหานคร โดยเพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่างให้มีอำนาจมากขึ้นตามสัดส่วนของการสุ่มตัวอย่าง

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ : การศาสนา.
- กรมการศาสนา. (2545). *วัดพัฒนา 45*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- นนทิพัฒน์ ธัญพิสิษฐ์. (2549). *การบริหารจัดการวัด*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549) *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). (2548). *การบริหารวัด*. พิมพ์ครั้งที่ 7. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์.
- พิภพ อุดร. ธรรมาภิบาล พลังขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืน. (2554). สื่อพลัง. ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. *คู่มืออธิบายและแนวทางปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. กรุงเทพมหานคร : สิริบุตรการพิมพ์.
- อรพินท์ สมโชคชัย. (2558). *เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรธรรมาภิบาลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา สพฐ. (โรงเรียนสุจริต) รุ่นที่ 2 หัวข้อการจัดธรรมาภิบาล*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า.

